

Správa

Prenatálne dieťa: správa z konferencie

Termín „prenatálne dieťa“ celosvetovo zaviedol prof. Dr.h.c. MUDr. Peter G. Fedor-Freybergh, PhD. Tento pojem súvisí s jeho koncepciou kontinuity ľudského života a tzv. primárneho dialógu medzi matkou a dieťaťom, v ktorom priznáva dieťaťu, už pred narodením, vysoké kompetencie vo všetkých jeho funkciách od počatia v ich nedeliteľnej kontinuite s rozvojom a dynamickými zmenami počas celého života. Profesor pôsobí ako riaditeľ Ústavu pre prenatálnu a perinatálnu psychológiu, medicínu a integrované neurovedy na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety.

Záujem o komplexnú bio-psycho-sociálnu problematiku prenatálneho obdobia vyústil do série odborných konferencií a 11. až 12. júna 2013 sa pri vodnej priehrade Kráľová v stredisku vzdelávania a oddychu Kaskády (Galanta) konal 7. ročník tohto podujatia – konferencia Prenatálne dieťa 7.

Obr. 1. Prof. Dr.h.c., MUDr. Peter G. Fedor-Freybergh, PhD.

Konferenciu *Prenatálne dieťa 7* spoločne zorganizovalo viac subjektov: Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar, Ústav prenatálnej a perinatálnej psychológie, medicíny a integrovaných neuroviad a Katedra prenatálnej a perinatálnej psychológie, medicíny a sociálnych vied VŠZaSP sv. Alžbety, Slovenská komora sestier a pôrodných asistentiek a Fórum riaditeľov a zamestnancov detských domovov. Hlavnou témou bola Vzťahová väzba a násilie. K tejto problematike prednieslo svoje prednášky 16 prednášajúcich profesionálov z oblasti psychiatrie, psychológie a sociálnej práce. Publikum tvorili prevažne odborníci pracujúci v rôznych sférach starostlivosti o deti.

Akýmsi neustále prítomným predpokladom, ktorý zaznieval zo všetkých príspevkov, bolo presvedčenie, že prenatálna fáza ľudského života je kritickým obdobím vývoja, v ktorom sa formujú nielen naše telesné orgány, ale aj naša myseľ. Práve tu vznikajú základy pre náš neskorší fyzický, emocionálny, mentálny i sociálny život. Majú tu korene aj také psychosociálne fenomény, ako sú životné presvedče-

nia, postoje či etické normy. Veľmi zreteľne sa tu ukazuje previazanosť všetkých rovín našej existencie: od biochemickej, neurologickej, endokrinologickej cez psychologickú až po sociálnu. Jedna od druhej sa nedajú oddeliť a spolu vytvárajú to, čo nazývame kontinuum ľudského života.

Koncept vzťahovej väzby, formulovaný anglickým pedopsychiatrom a psychoanalytikom Johnom Bowlbom r. 1958, je dnes už odborníkom dobre známy. Jeho špecifiká spolu s charakteristikou senzitivného rodiča v postnatálnom období predstavil psychiater doc. MUDr. Jozef Hašto, PhD., ktorý zdôraznil potrebu vnímania signálov, ktoré k nám dieťa vysiela, ich správnu interpretáciu a promptnú a primeranú reakciu. Na otázku, či môžeme o vzťahovej väzbe hovoriť už v prenatálnom období, odpovedal:

„Zo strany matky úplne jednoznačne, ale aj zo strany dieťaťa. Pohoda tehotnej matky sa dá považovať za jeden z predpokladov pohody prenatálneho dieťaťa.“

Doc. MUDr. Jozef Hašto, PhD., sa zaoberal otázkou, či vieme definovať "dostatočne dobrého" rodiča, ako to súvisí s komplexnou empatiou, teda mentalizačnou schopnosťou, oxytocínom a budúcou odolnosťou v dospelosti.

Vo svojom príspevku konštatuje, že rodič nemusí byť "dokonalý" a väčšinou ani nie je, stačí, keď je dostatočne dobrý, čiže keď väčšina interakcií s dieťaťom je vydarená, harmonizujúca. Výskumami sa podarilo identifikovať hlavné znaky takéhoto senzitivného správania matky:

- je pozorná, vníma signály od dieťaťa,
- správne ich vyhodnocuje, teda dospieva k tomu, čo dieťa aktuálne potrebuje, súčasťou toho je intuitívne vžívanie sa do sveta dieťaťa,
- promptne, bez zbytočných odkladov reaguje na dieťa,
- reakcia je primeraná k situácii a veku.

Tieto poznatky sa o.i. podarilo získať analýzami správania matky, ktorej dieťa malo v prvom roku života zistenú bezpečnú vzťahovú väzbu. Teda optimálny základ do ďalšieho života. Bezpečný typ vzťahovej väzby uľahčuje rozvinutie komplexnej empatie a vytváranie uspokojivých dôverných vzťahov aj v dospelosti. U takýchto jedincov sa zisťuje nižšia morbidita na psychické a psychosomatické poruchy. Je to zrejme podmienené lepšou vybavenosťou na zvládanie a riešenie konfliktov a stresorov, sú v živote odolnejší. Naopak, vyššia morbidita sa zisťuje u neistých ambivalentných alebo dištancovaných a osobitne u dezorganizovaných typov vzťahového správania. Za dezorganizovanými je obvykle nejaká forma traumatizácie - emočného alebo fyzického týrania, zanedbávania alebo dokonca sexuálneho zneužívania.

Už najranejšie primerané interakcie (v prvých 90 minútach po pôrode), zrejme za účasti oxytocínu so svojimi oxytocínergickými projekciami v CNS, aktivujú kvalitu v interakcii matka - dieťa, zistiteľnú ešte po roku oproti kontrolám.

Poznatky z výskumov vzťahovej väzby (attachment) majú význam pre preventívne utváranie praxe gynekológov-pôrodníkov, neonatológov, psychiatrov, psychoterapeutov a pre rozhodovanie budúcich rodičov.

Hlavné tematické ohnisko v rámci témy *Vzťahová väzba a násilie* predstavovala problematika psychickej traumatizácie a emočného preťažovania dieťaťa. Pre dieťa je zvlášť tragická situácia, keď je opakovane traumatizované najbližšou vzťahovou osobou, u ktorej má tendenciu hľadať ochranu a upokojenie. Vyústenie do dezorganizovaného typu vzťahovej väzby znamená aj zvýšenú vulnabilitu pre neskoršie psychické, psychosomatické ochorenia a nezdravé životné štýly skraccujúce život.

Traumatizované však môže byť nielen dieťa už narodené, ale aj dieťa v prenatálnom období, a to v dôsledku vystavenia matky stresovým situáciám počas tehotnosti. Samostatnú kapitolu predstavuje trauma separácie pri pôrode, ktorá má svoju prirodzenú i neprirodzenú (inštitucionálnu) rovinu. Problematiku odlúčenia dieťaťa od matky pri pôrode ozrejmla prítomným česká psychologička Mgr. Michaela Mrowetz.

Prednášajúci sa tiež dotkli témy transgeneračného prenosu traumy. Výskum v tejto oblasti ukazuje, že posttraumatická stresová porucha sa týka nielen samotných účastníkov traumy, ale môže mať vplyv aj na ich potomkov. Bežne sa hovorí, že skúsenosť je neprenosná, no neurovedy ponúkajú aj v tejto oblasti nové poznatky.

Psychiater MUDr. Radovan Hrubý, PhD., sa v komplexnej prednáške venoval najnovším poznatkom neurovedeckého výskumu v oblasti vývoja mozgu a ľudskej mysle už v prenatálnom období. Vo vzťahu k efektu psychicky traumatizujúcich životných okolností resp. faktorov na človeka už v prenatálnom období jeho života uviedol nasledujúce:

„Významný rozvoj moderných neurovied prináša nové poznatky o neurobiologických dôsledkoch traumatizujúcich životných okolností, ktoré sa pri určitej konštelácii môžu prenášať aj na ďalšie generácie. Výskumy napríklad ukazujú, že ak bola matka alebo aj iní predkovia dieťaťa vystavení ťažkému a dlhšie trvajúcejmu stresu, môže to viesť k vyššej náchylnosti dieťaťa k výskytu určitých psychických porúch alebo k zmenám jeho reaktivity na stresujúce podnety a záťažové životné situácie. Jedným z veľmi prínosných a intenzívne sa rozvíjajúcich vedeckých odborov, ktoré prinášajú mimoriadne zaujímavé zistenia v tejto oblasti je epigenetika. Zjednodušene povedané vysvetľuje, ako faktory vonkajšieho prostredia dokážu zmeniť aktivitu génov našej DNA bez toho, aby došlo k zmene genetickej informácie. Ide napríklad o situáciu, keď bola matka v priebehu tehotnosti

vystavená nadmernému stresu alebo traumatizujúcim životným okolnostiam.“

Epigenetické výskumy ukazujú, že za takýchto okolností je možné, že v DNA matky ale aj v DNA jej dieťaťa ešte počas vnútromaternicového vývoja môže dôjsť k dodatočným úpravám častí DNA, ktoré ovplyvňujú aktivitu určitých génov, napríklad aj takých, ktoré ovplyvňujú naše správanie. Takto teda môže dochádzať aj nepriamo, vplyvom faktorov prostredia, k ovplyvneniu aktivity príslušných génov a ukazuje sa, že takéto indukované vzorce ich aktivácie alebo deaktivácie sa môžu prenášať aj na ďalšie generácie. Práve tieto zistenia prispievajú k ďalšiemu pochopeniu súhry mnohých faktorov, ktoré sa uplatňujú pri formovaní základných osobnostných charakteristík jedinca, ale aj pri vzniku psychických porúch. Samozrejme, ide len o časť mozaiky, ktorá sa nám postupne odкрýva s pribúdaním poznatkov z rôznych oblastí vedeckého bádania. Čím dôkladnejšie poznávame faktory, ktoré sa uplatňujú pri vzniku psychických porúch, tým účinnejšie dokážeme zasahovať do ich liečby, ale aj prevencie. Dnes je nespochybniteľné, že mimoriadne dôležitým obdobím, kedy dochádza k interakcii týchto mnohorakých faktorov je práve prenatálne obdobie ľudského života.

Objavujú sa aj výskumné práce, ktoré naznačujú, že zvýšené genetické riziko, teda potenciálnu náchylnosť k rôznym chorobám či patológiám dokáže „prepísať“ harmonická skúsenosť z raného detstva. Ak má dieťa pri sebe starostlivého a senzitívneho rodiča, má veľkú šancu, že bude psychicky odolné, aj napriek nepriaznivým prognózam.

Praktické workshopy konferencie sa zamerali, okrem iného, tiež na situáciu detí z detských domovov, ktoré zážitok bezpečnej vzťahovej väzby nemajú. Naopak, veľmi často sú traumatizované predchádzajúcimi životnými skúsenosťami. Odborníci z klinickej praxe ponúkli pracovníkom detských domovov niekoľko námetov, ako s týmito deťmi pracovať, aby im priniesli aspoň úľavu, ak už nie uzdravenie.

„Pre všetkých bolo veľkým prínosom vypočúť si na jednom mieste toľko prvotriednych referátov, prinášajúcich najnovšie poznatky z rôznych vedných oblastí. Ľudia pracujúci s deťmi si tu mohli uvedomiť, že to, čím tieto deti prešli, sa zapísalo veľmi hlboko do ich osobnosti, no zároveň aj to, že práve oni sú tí, ktorí im môžu pomôcť. Ak sa im podarí nadviazať s nimi bezpečný a láskyplný vzťah, zmena, ktorá sa udeje, nezostane len na povrchu,“ uzatvára predseda spoločnosti Úsmev ako dar a vedúci Katedry prenatálnej a perinatálnej psychológie, medicíny a sociálnych vied na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety prof. MUDr. Jozef Mikloško, PhD.

Doc. MUDr. Jozef Hašto, PhD.,
MUDr. Radovan Hrubý, PhD.,
Mgr.art. Slavka Liptáková, ArtD.